

Muts i a la gàbia.
Reflexions al revers
de la *Carta al pare*

Kafka és justament cèlebre per haver creat símbols i al·legories que han captivat la imaginació de generacions de lectors fins al punt d'esdevenir una de les icones literàries més inesgotables del segle xx. Aquest poderós imaginari ens exposa, però, a un perill concret: el de llegir aquestes al·legories com a «missatges xifrats en un codi defectuós».¹

És difícil tanmateix no sucumbir a aquesta temptació, i al capdavall l'autor de Praga ha estat «violentat en massa» per «tres exèrcits d'interpretats»,² que l'han volgut llegir alternativament en clau social, psicoanalítica o religiosa. Un dels camps favorits per a lliurar aquestes batalles ha estat la biografia de l'escriptor, a la qual es pot accedir per mitjà de diaris, cartes i testimonis.

Una aproximació d'aquesta mena inevitable-

1. Friedhelm Kemp dins Franz Kafka: *Das Urteil und andere Erzählungen*. Frankfurt del Main: Fischer, 1994.

2. Susan Sontag: *Against Interpretation and Other Essays*. Nova York: Farrar, Straus & Giroux, 2007.

ment donarà municions a la perspectiva psicoanalítica, però si som honestos haurem d'admetre que la lectura de documents privats d'un autor també satisfà les nostres pulsions voyeuristes. En cert sentit, el lector no només vol esbrinar si darrere el K. d'*El procés* o *El castell* s'amaga un Franz Kafka de carn i ossos i fins a quin punt, sinó que també vol esborrar la frontera, sempre porosa, que separa la dimensió pública de la vida privada de qualsevol personalitat prominent.

Si correspon a un simple traductor d'aconsejar res als llegidors de Kafka, que sigui a tot estirar una recomanació negativa: la de no buscar en la seva vida privada un desllorigador que redueixi els enigmes del seu ric imaginari a una resposta única i definitiva, ans al contrari: que aquesta capbussada en les vicissituds privades de l'autor desplegui una mica més el ventall d'interpretacions possibles.

La famosa carta de Franz Kafka adreçada a son pare, Hermann Kafka, és un dels documents que millor ens ho permet. Franz va escriure aquesta lletra el novembre de 1919, però mai no l'arribà a enviar i, de fet, no sortí a la llum fins al 1952, quan va aparèixer a la revista *Die neue Rundschau*, vint-i-vuit anys després de morir l'autor i vint-i-un després de fer-ho son pare.

El motiu immediat de la carta era la indignació amb què el pare de Franz havia entomat els seus plans de casar-se amb Julie Wohryzek, una jove que havia conegut el gener del mateix any durant una estada al balneari de Schelesen (Želízy, Txèquia) per tractar-se la tisi que li havien diagnosticat dos anys enrere. Els pares de Franz s'havien oposat a aquell matrimoni, que els promesos havien planejat per al novembre, perquè no el consideraven adequat a l'estatus de la família Kafka i pels rumors que corrien sobre el capteniment llicencios de Julie.

Després que la parella ajornés el casament perquè no havien aconseguit trobar un apartament on viure plegats, Franz escrigué aquesta llarguíssima carta —que en el manuscrit original ocupa cent tres planes— per mirar de confrontar el conflicte amb el pare. A voltes despietada i mesquina, a voltes comprensiva i esperançada, la carta oscil·la entre la justificació d'una fugida que mai no reïx i la fe en un apaivagament de les relacions pare-fill, un assossec que els faci més planers la vida i la mort.

Com hem dit, Franz no envià mai la carta. Segons el seu amic Max Brod, l'entregà a sa mare, però aquesta, en lloc de fer-la a mans del pare, la tornà al fill. Més endavant, el 21 de juny de 1920,

Franz escrigué a la seva amiga i traductora Milena Jesenská: «Si mai vols saber com m'han anat les coses, t'enviaré des de Praga l'enorme carta que vaig escriure al pare si fa no fa mig any enrere».³ El mateix dia que Franz tornà a Praga després d'una breu estada en una localitat balneària sudtirolea, li envià una nova lletra on deia: «Demà t'enviaré a casa la carta al pare. Guarda-la bé, potser sí que algun dia la voldré donar al pare. Si és possible, no la deixis veure a ningú».⁴ La possibilitat de lliurar algun dia la carta al seu destinatari evidencia que, malgrat el to literari del text, no es tracta pas d'un artifici retòric, com alguns intèrprets havien dit.

Per les raons que fos, però, encara no la hi envià, sinó que va trigar unes quantes setmanes a lliurar-la-hi, durant les quals la passà a màquina. Les diferències entre la versió mecanoscrita i la manuscrita (que és la que segueix la present edició) es redueixen a alteracions negligibles, eminentment ortotipogràfiques.

La carta en si és un escrit acusatori i exculpatori alhora de les dues parts implicades. En la segona

3. Franz Kafka: *Schriften, Tagebücher, Briefe*. Vol. II, «Apparatband». Jost Schillemeit (ed.). Frankfurt del Main: Fischer, 1992, pàg. 56.

4. Franz Kafka: *Schriften, Tagebücher, Briefe*. Vol. «Briefe 1918-1920». Hans-Gerd Koch (ed.). Frankfurt del Main: Fischer, 2013, pàg. 202.

de les lletres a Milena que esmentàvem, Franz reconeix el registre litigiós de la carta al pare, que podem suposar en part deutor dels seus estudis de dret: «Espero que quan la llegeixis compreguis tots els girs de picaplets, és una carta d'advocat». Un dels trets més litigiosos del discurs, al nostre entendre, són les freqüentíssimes exageracions, immediatament temperades per matisacions que les limiten. En aquest exercici dialèctic, Franz arriba a l'extrem, cap al final de la carta, de «donar la paraula» a Hermann, que tanmateix s'expressa en un to i un registre més propis del fill que no pas del pare.

Pel que fa a la veracitat del text, s'han fet comentaris de sentit divergent. Mentre que algunes fonts aparentment confirmen la semblança del pare, els prometatges fracassats de l'autor o l'emancipació de sa germana Ottilie, d'altra banda han posat en qüestió la imatge que Franz dona de la seva vida escolar i de la seva actitud a la feina, que companys i empleats, respectivament, han descrit en termes elogiosos, quasi modèlics. Hom també ha apuntat que els problemes de la seva vida amorosa eren pla més complexos que la descripció simplista que ell n'ofereix a la carta i en altres textos. Quant a la difícil relació amb el pare, Max Brod ha tret ferro a

les seves desavinences, que ha jutjat típiques de les famílies jueves de Praga.

Al capdavall cal admetre que tota introspecció autobiogràfica és vulnerable als biaixos de l'auto-engany i Franz no té per què ser-hi immune, com sembla admetre en una entrada del seu dietari: «En una autobiografia moltes vegades és inevitable escriure *sovint* quan, en honor a la veritat, caldria dir *una vegada*, perquè un sap que l'expressió *una vegada* dinamita la foscor d'on poua la memòria. A ulls de l'escriptor, en canvi, la paraula *sovint* la preserva una mica i el fa passar per esdeveniments que potser mai no han tingut lloc en la seva vida, però que serveixen per a compensar aquells que la seva memòria ja no pot recuperar ni intuir».⁵

En tot cas, sembla innegable que les dificultats de Franz a l'hora de concebre's com a pare de família o home de negocis es devien en bona mesura al fet que son pare encarnava per a ell aquests dos arquetips. Al principi de la carta, Franz esbossa la colossal diferència entre els caràcters del pare i del fill. Mentre que el primer, fort i temperamental, s'ha obert camí a la vida tot i no haver-ho tingut

5. Franz Kafka: *Tagebücher 1910-1923*. Frankfurt del Main: Fischer, 1951. Entrada del 3 de gener de 1912.

gens fàcil, el segon hauria desenvolupat un caràcter insegur i introvertit, marcat per un fort complex d'inferioritat. L'autor també situa aquesta tensió en el context familiar, si bé el paper que hi tindria cada Kafka hauria estat prou diferent.

Repassem ara, doncs, els parents de Franz que apareixen a la carta, i que l'arbre genealògic al final d'aquest epíleg us pot ajudar a situar. Franz tenia tres germanes, que, en general, no es pot dir que fessin pinya amb ell. De seguida que va poder, Gabriele (Elli) es va casar, va fundar una família i va tenir èxit en la vida. El seu marit, Karl Hermann, era copropietari d'una fàbrica d'asbest juntament amb Franz, que s'havia embrancat en aquesta empresa per satisfer les expectatives familiars. Gabriele i Karl són els pares de Felix i Gerti, els nebots de Franz que surten a la carta.

La germana Valerie (Valli), en canvi, solia sotmetre's, com la mare, als designis del pare. Es va casar amb Josef Pollak, a la carta anomenat Pepa.

La germana Ottilie (Ottla), la preferida de Franz, sembla feta de la mateixa fusta que el pare i fou qui li plantà cara de manera més conseqüent. És també l'única de la família que es va casar amb un no jueu. L'«aventura de l'Ottla a Zürau» que s'esmenta a la carta es refereix al fet que Ottilie va abandonar

el negoci patern per dedicar-se a l'explotació d'una finca situada en aquesta localitat bohèmia (Siřem, a Blšany, Txèquia), en bona mesura per prendre distància respecte a la família.

Totes tres germanes eren més joves que Franz, el primogènit. El matrimoni Kafka havia tingut dos altres fills, Georg i Heinrich, però ambdós moriren de ben petits.

A la carta es mencionen alguns oncles, tres dels quals germans de Hermann: Philipp, Heinrich i Ludwig. El primer és pare de Robert, i el darrer, d'Irma, una cosina de Franz sis anys més jove que ell. Després de la mort de Ludwig, Irma havia treballat al negoci de Hermann i s'havia fet molt amiga de la seva cosina Ottilie. Per a comprendre el comentari de Hermann a què Franz es refereix a la carta, cal saber que Irma havia mort poc abans, el maig de 1919.

La mare de Franz, Julie Kafka, de soltera Löwy, provenia d'una família més culta que la del seu marit. Sovint es trobava enmig de l'estira-i-arronsa entre pare i fills. Franz la presenta com una figura bondadosa, maternal, inclinada a donar suport als fills —sempre, és clar, en els àmbits que el pare consentia— però incapaç d'influir gaire en les relacions familiars. No ens ha de passar per

alt que la pràctica absència de la mare a la carta concorda amb l'obra de Kafka en general, on les figures maternes no ocupen cap lloc destacat. Com a contrapunt al tarannà de Hermann, Franz esmenta breument un germà de sa mare, Richard Löwy. L'actor ídix que apareix a la carta, Yitskhok Löwy, no era cap parent, malgrat compartir-hi el cognom.

La família de l'escriptor era, doncs, tant per part de pare com de mare, d'ascendència jueva. La carta també fa referència a la religió, un àmbit en què un cop més es palesa la divergència de tarannàs entre Franz i Hermann. I és que la religiositat del pare es limitava a una certa sintonia amb la concepció de la vida de la classe mitjana jueva de Praga i a complir, més per compromís que per fe, amb uns deures culturals mínims. Franz, doncs, troba a faltar una experiència religiosa autèntica en què hagués pogut trobar-se amb el pare i sentir-s'hi unit.

També és rellevant en el context de l'obra de Kafka que l'autor descrigui la seva escriptura com una manera de fugir del pare. Malgrat el seu desinterès, que el fill interpreta com a rebuig, Franz no es donà mai per vençut i mirà de guanyar-se el reconeixement del pare també en aquest àmbit, tanmateix debades.

Com apuntàvem més amunt, si la *Carta al pare* és tan interessant per als lectors de Kafka, és en bona mesura perquè il·lumina alguns temes de la seva escriptura. No en va, a propòsit d'*El castell*,⁶ l'autor havia comentat una vegada a Max Brod que aquesta novel·la només era «per a ser escrita, no pas per a ser llegida»,⁷ situant així la seva literatura en el mateix pla que un diari personal.

A la carta s'hi poden detectar paral·lels reveladors. Per exemple, en aquest text el pare compara més d'un cop altres persones amb una sangonera o un paràsit, motiu que Franz havia desenvolupat en *La metamorfosi* (1912),⁸ protagonitzada per un fill incapaç d'estar a l'altura de les aspiracions de la seva família i que es desperta transformat en un «insecte monstruós» incapaç de parlar, com el Franz de la carta.

A la carta també s'hi troba alguna referència a *El procés* (1914/15),⁹ concretament la frase «Fins i tot tem que la vergonya el sobrevisqui», que és

6. Traduït per Joan Ferrarons (Club Editor, 2019).

7. Roger Hermes dins Franz Kafka: *Brief an den Vater*. Frankfurt del Main: Fischer, 2017.

8. Traduïda per Joan Fontcuberta i publicada dins *Narracions* (Quaderns Crema, 2000).

9. Traduït per Gabriel Ferrater (Proa, 1999).

l'última del llibre. A l'altre extrem, la por infantil que son pare pogués arrancar-lo del llit «en plena nit i gairebé sense motiu» ens remet a l'incipit de la mateixa novel·la, en què K. és arrestat al seu propi llit i «sense haver fet res de mal».

Però el relat que reflecteix de manera més vistent alguns trets del conflicte de Franz amb son pare és *La sentència* (1912),¹⁰ una història sobre un pare despòtic que censura el prometatge del seu fill amb una jove, a parer seu indecorosa, i que el condemna a morir ofegat. Segons diu el pare, el fill es «va arrambar» a la «bleda» de la seva promesa «perquè es va arromangar les faldilles» (que a la carta esdevenen una brusa). Les expectatives que el pare projecta sobre el fill i que aquest se sent incapaç de complir s'evoken en ambdós textos amb l'expressió «nach deinem Herzen», és a dir, «una persona del teu grat» o «el fill que hauries desitjat». Hom ha interpretat la caiguda al riu del protagonista de *La sentència* al final del relat no necessàriament com la seva mort, sinó com un renaixement propiciat per la presa de distància respecte a la figura paterna, probablement la «fugida» a què Franz aspirava a arribar mitjançant el matrimoni, primer amb

10. Traduït també per Joan Fontcuberta, *ibíd.*

Felice Bauer (a la carta, «F.») i després amb Julie Wohryzek.

En la mesura que aquest document tan prolix com polièdric mobilitza molts de temes recurrents de l'univers kafkià, val la pena llegir-lo en conjunció amb la resta de la seva obra i a cercar-hi aquells elements que es poden il·luminar mútuament.

JOAN FERRARONS I LLAGOSTERA

Arbre familial de Franz Kafka

